

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТАТІ НА МОТИВАЦІЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Євген САМОЙЛЕНКО

Copyright © 2006

Постановка проблеми. Проблема мотивації чоловіків і жінок взагалі та юнаків і дівчат зокрема у системі організованої навчальної діяльності як новому соціальному доквіллі – одна із стрижневих в сучасній психології. При цьому найактуальнішим є пізнання взаємозв'язку мотивації наступників до навчання і психологічної статі (маскулінності, фемінності та андрогінії) юнаків і дівчат – студентів різних спеціальностей ВНЗ, передусім гуманітарних та технічних. Як справедливо відзначає Б.Ф. Ломов, “розробка цих питань має величезне значення не тільки для розвитку теорії психології, а й для вирішення багатьох практичних завдань” [5, с. 205].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі аспекти проблеми мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ були достатньо вивчені вітчизняними вченими-психологами. Так, С.В. Бобровицькою обґрунтовано істотний вплив на мотивацію вступу до ВНЗ соціальних умов; М.В. Вовчик-Блакитною, Г.А. Мухіною, А.Н. Печніковим, Ф.М. Рахматуліною вивчалися провідні навчальні мотиви студентів; Р.С. Вайсман аналізував динаміку зміни мотивів творчих досягнень студентів-психологів [див. 3, с. 264–269; 433–437]. Свій вагомий внесок у подальшу розробку зазначеної проблематики здійснили також А.І. Гебос, О.С. Гребенюк, Є.П. Ільїн, В.Я. Кикоть, А.А. Рєан, В.А. Якунін та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас особливості мотиваційної сфери навчальної діяльності студентів з урахуванням психологічної статі (маскулін-

ності, фемінності та андрогінії) у вітчизняній психології пізнані недостатньо. При цьому в окремих дослідженнях зазначається, що врахування ступеня вираженості маскулінності, фемінності та андрогінії істотно змінює ту картину, яка постає без вивчення цих особливостей [2, с. 158–161, 173]. Отож проблема полягає у з'ясуванні внутрішніх умов та особливостей цього впливу.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Мета даної статті полягає в тому, щоб на основі аналізу результатів соціально-психологічного дослідження, яке проведене серед студентів других курсів гуманітарних і технічних спеціальностей чотирьох ВНЗ міста Донецька (факультети підприємництва, будівельно-архітектурний, економічний і психологічний) обґрунтувати спричинення мотивації до навчання студентів різних спеціальностей їхніми статево-рольовими відмінностями.

Ключові слова: психологічна стаття, маскулінність, фемінність, андрогінія, мотивація, статево-рольовий тип.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Репрезентативна вибірка проведеного дослідження склала 589 осіб, з яких юнаки становили 262 особи, дівчата – 327.

Для визначення психологічної статі юнаків і дівчат було використано модифікований статево-рольовий опитувальник Сандри Бем (BSRI) та адаптований нами проєктивний тест “Малюнок людини”.

Обстеження мотивації до навчання проводилося з використанням також адаптованих

методик мотивації до навчання у ВНЗ та вивчення мотивів навчальної діяльності студентів.

Аналіз отриманих даних проводився у два етапи. На першому отримані під час дослідження дані порівнювалися в умовних одиницях й у відсотках, на другому – за окремими особистісними особливостями юнаків і дівчат – студентів тих спеціальностей, у яких відсоткова перевага за критерієм ψ^* Фішера для дівчат чи юнаків відповідного статевого типу підтверджувалася; при цьому проводився кореляційний аналіз.

Загальний аналіз мотивації до навчання студентів без урахування психологічної статі показує, що у цілому 52,2% обстежених юнаків і 52% студенток мотивовані на “отримання диплома”; мотив “придбання знань” діагностується лише у 12% усіх продіагностованих юнаків і у 17,3% – дівчат. При цьому у 35,8% перших і у 30,7% других немає чітко вираженої мотивації на “диплом”, або на “знання-професію”.

Серед маскулінних юнаків-студентів відсоток вмотивованих на “отримання диплома” становить 53,8%, тоді як серед маскулінних дівчат таких налічується 63% на тлі приблизно рівного співвідношення тих, хто був налаштований на “придбання знань” – відповідно 21,2% юнаків і 25,9% дівчат. Разом з тим дівчат-студенток маскулінного статево-рольового типу без чітко вираженої мотивації на “диплом” чи на “знання-професію” удвічі менше у процентному співвідношенні, ніж юнаків того ж типу – 11,1 і 25% відповідно. Вище медіанного показник мотивації на “диплом” у маскулінних юнаків-студентів факультету підприємництва (69,2%), а серед дівчат цей показник значно вищий у маскулінних студенток економічного – 83,3%; тоді як серед студенток будівельно-архітектурного факультету він сягає – 66,6%. При цьому як в обстежених юнаків, так і в дівчат-студенток маскулінного статево-рольового типу економічного факультету мотив придбання знань відсутній зовсім.

Вмотивовані на “знання” 66,7% маскулінних дівчат-психологів. Водночас найвищий відсоток невизначених діагностовано серед маскулінних юнаків економічного факультету – 50%.

Порівняльний аналіз ступеня вираженості мотивації до навчання у юнаків і дівчат-студентів фемінного статево-рольового типу показує, що серед дівчат значно більше тих, хто налаштований на отримання диплома – 67%, ніж

серед хлопців – 48,5%. При цьому медіанний рівень мотивації “на диплом” був перевищений у дівчат факультету підприємництва – 79,4%, будівельно-архітектурного факультету – 73,7% та економічного – 68,2%. Серед обстежених дівчат-студенток факультету психології мотивацію на отримання знань діагностовано у 25,8%, тоді як серед студенток факультету підприємництва таких не виявлено, а у їхніх ровесниць будівельно-архітектурного факультету бажають ґрунтовних знань лише 5,3%.

У студентів – юнаків і дівчат високоандрогінного статево-рольового типу мотивація на отримання диплома не має значущих відмінностей. Зокрема, серед обстежених юнаків таких виявлено 56,4%, серед дівчат – 54,3%. Мотив придбання знань у дівчат аналізованого типу виражений дещо сильніше, аніж у юнаків – 14,5% і 8,3% відповідно; тоді як таких, хто ще не визначився у своєму ставленні серед юнаків виявлено 35,3%, дівчат – 31,2%.

Під час проведеного дослідження діагностовано високий відсоток тих, для кого навчання не стало серйозною діяльністю: серед дівчат-студенток низькоандрогінного статево-рольового типу таких є 58,8%, а серед юнаків – 27,5%. Приблизно 50% юнаків цього типу охарактеризовані як вмотивовані на отримання диплома, тоді як серед дівчат-однотипниць таких виявлено 23,5%.

Отже, проведений на першому етапі дослідження аналіз дав змогу порівняти отримані емпіричні дані, що виражені як кількісно, так і в процентному співвідношенні.

Здійснений нами кореляційний аналіз отриманих даних дав змогу сформулювати такі *узагальнення*:

1. У цілому в юнаків-студентів маскулінного статево-рольового типу будівельно-архітектурного факультету виявлено позитивний помірний кореляційний зв'язок між мотивацією до навчання і ригідністю ($r = 0,39$), а у студентів спеціальності “Теплогазозабезпечення” цей зв'язок є дещо вищий ($r = 0,46$).

У юнаків-студентів цього факультету, котрі навчаються за спеціальністю “Охорона праці”, діагностовано позитивний помірний кореляційний зв'язок між мотивацією до навчання і ригідністю ($r = 0,37$). Негативний сильний кореляційний зв'язок виявлений між мотивацією до навчання і темпом реакції ($r = -0,79$) та активністю ($r = -0,74$); середній – між моти-

вацією до навчання та екстраверсією ($r = -0,51$), самооцінкою ($r = -0,51$) та груповим статусом ($r = -0,59$).

Юнаки-студенти високоандрогінного статево-рольового типу, які навчаються за спеціальністю “Землеустрій і кадастр” характеризуються позитивним помірним зв’язком між мотивацією до навчання і темпом реакції ($r = 0,26$), екстраверсією ($r = 0,23$) та груповим статусом ($r = 0,26$). Негативний помірний зв’язок спостерігається між мотивацією до навчання та емоційною збудливістю ($r = -0,22$).

2. В обстежених юнаків-студентів маскулінного статево-рольового типу факультету підприємства в цілому діагностовано позитивний слабкий взаємозв’язок між мотивацією до навчання та емоційною збудливістю ($r = 0,25$), самооцінкою ($r = 0,20$) і груповим статусом ($r = 0,28$), а негативний сильний зв’язок – між мотивацією до навчання та активністю ($r = -0,77$), негативний середній – між мотивацією до навчання і темпом реакції ($r = -0,55$).

Юнаки маскулінного статево-рольового типу цього факультету, котрі навчаються за спеціальністю “Менеджмент у виробничій сфері”, мають помірний взаємозв’язок між мотивацією до навчання та емоційною збудливістю ($r = 0,30$), а також самооцінкою ($r = 0,30$); позитивний слабкий – між мотивацією до навчання і груповим статусом ($r = 0,27$); негативний сильний – між мотивацією до навчання та активністю ($r = -0,80$); негативний помірний – між мотивацією до навчання і темпом реакції ($r = -0,46$); негативний слабкий – між мотивацією до навчання і ригідністю ($r = -0,23$).

У юнаків-студентів високоандрогінного статево-рольового типу спеціальності “Менеджмент у виробничій сфері” встановлено позитивний слабкий зв’язок між мотивацією до навчання і темпом реакції ($r = 0,22$), а негативний слабкий зв’язок між мотивацією до навчання та емоційною збудливістю ($r = -0,31$).

У юнаків-студентів фемінного статево-рольового типу спеціальності “Менеджмент у виробничій сфері” діагностовано позитивний помірний кореляційний зв’язок між мотивацією до навчання і ригідністю ($r = 0,47$), негативний помірний – між мотивацією до навчання та екстраверсією ($r = -0,45$), негативний слабкий – між мотивацією до навчання і груповим статусом ($r = -0,23$).

3. Юнаки-студенти маскулінного статево-рольового типу економічного факультету характеризуються: а) позитивним середнім взаємозв’язком мотивації до навчання та емоційної збудливості ($r = 0,63$); б) помірним взаємозв’язком мотивації до навчання і темпом реакції ($r = 0,47$), активності ($r = 0,36$), ригідності ($r = 0,38$), екстраверсії ($r = 0,36$), групового статусу ($r = 0,38$). Негативний сильний взаємозв’язок у них діагностується лише між мотивацією до навчання і самооцінкою ($r = -0,72$).

Водночас юнакам-студентам високоандрогінного статево-рольового типу економічного факультету властивий позитивний середній взаємозв’язок мотивації до навчання і темпу реакції ($r = 0,53$), помірний взаємозв’язок цієї мотивації й активності ($r = 0,44$) та ригідності ($r = 0,30$).

4. Для юнаків-студентів високоандрогінного статево-рольового типу факультету психології характерним є позитивний середній зв’язок мотивації до навчання і темпу реакції ($r = 0,52$), а негативний тісний зв’язок вирізняє мотивацію до навчання і ригідність ($r = -0,74$); негативний слабкий – цю саму мотивацію та емоційну збудливість ($r = -0,24$) і самооцінку ($r = -0,29$).

5. Дівчатам-студенткам маскулінного статево-рольового типу будівельно-архітектурного факультету притаманний, так само як і хлопцям, позитивний помірний зв’язок мотивації до навчання та екстраверсії ($r = 0,31$) на тлі дуже слабкого зв’язку цієї мотивації і ригідності ($r = 0,19$). Дівчат фемінного статево-рольового типу будівельно-архітектурного факультету спеціальності “Теплогазозабезпечення” характеризує посередній позитивний зв’язок мотивації до навчання та емоційної збудливості ($r = 0,57$), екстраверсії ($r = 0,58$) і групового статусу ($r = 0,62$). Помірний позитивний зв’язок тут діагностовано між мотивацією до навчання і ригідністю ($r = 0,49$), а також самооцінкою ($r = 0,41$).

6. Примітною рисою окремих особливостей особистості дівчат-студенток маскулінного статево-рольового типу економічного факультету є наявність помірному зв’язку мотивації до навчання та емоційної збудливості ($r = 0,36$), тоді як у хлопців цей зв’язок – середній. Дівчат-студенток фемінного типу цього ж факультету вирізняє помірний зв’язок мотивації до навчання і групового статусу ($r = 0,49$).

Натомість останніх, котрі навчаються за фахом “Економіка підприємства”, характеризує позитивний тісний зв’язок мотивації до навчання і темпу реакції ($r = 0,71$), а також емоційної збудливості ($r = 0,71$).

ВИСНОВКИ

Порівняльний аналіз впливу психологічної статі на мотивацію навчальної діяльності юнаків і дівчат – студентів різних спеціальностей ВНЗ, виявив такі *емпіричні залежності і факти*.

1. Серед студентів – юнаків і дівчат різних спеціальностей ВНЗ, з медіанним віком обстежених 18,9 років, а також без урахування психологічної статі, діагностується рівне процентне співвідношення вмотивованих на “отримання диплому”. Водночас дівчата більше вмотивовані на “придбання знань”, тоді як юнаки здебільшого не мають чітко вираженої мотивації на “диплом”, або на здобування професійних знань.

2. При врахуванні психологічної статі обстежених серед дівчат маскулітного і фемінного статево-рольових типів значно більше, аніж серед юнаків, діагностується тих, хто вмотивований на “отримання диплома”. Серед юнаків і дівчат високоандрогінного типу це співвідношення приблизно рівне, а юнаки-студенти низькоандрогінного типу вдвічі сильніше хочуть “отримати диплом”, аніж дівчата. При цьому серед дівчат низькоандрогінного типу в два рази вищий відсоток тих, хто не визначилися, аніж у гурті юнаків. Натомість кількість юнаків і дівчат високоандрогінного типу, котрі не визначилися, приблизно рівна, а серед юнаків маскулітного осіб без вираженої мотивації вдвічі більше за дівчат.

3. За окремими спеціальностями якнайбільше зорієнтовані на “диплом” юнаки маскулітного статево-рольового типу факультету підприємства, дівчата маскулітного і фемінного типів економічного і будівельно-архітектурного

факультетів та дівчата фемінного складу факультету підприємства. Повністю відсутній мотив придбання знань у юнаків і дівчат маскулітного типу економічного факультету та у дівчат фемінного складу факультету підприємства, і дуже низький він серед студенток будівельно-архітектурного факультету, тоді як кожна четверта студентка-психолог вмотивована на отримання ґрунтовних знань.

4. Зважаючи на результати проведеного дослідження, адміністраціям факультетів і ВНЗ в організації і проведенні навчально-виховної роботи з різними категоріями студентів треба враховувати співвідношення, що діагностуються між мотивацією до навчання та окремими їх особистісними особливостями. Кожний викладач повинен знати і розуміти особливості статево-рольового типу окремого студента задля ефективного управління його навчальною діяльністю, формування стійкої позитивної мотивації до привласнення знань, умінь, норм і цінностей, успішного професійного становлення. Разом з тим окреслена проблема вимагає подальших дослідницьких пошуків взаємозв’язку між мотивацією до навчання, психологічними якостями і Я-концепцією студентів різних статево-рольових типів.

1. Введение в гендерные исследования. – СПб.: Алегея, 2001. – Т. I, II.
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – С. 158–161, 173.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
4. Кубышкина М.Л. Психологические особенности мотивации социального успеха: Автореф. дисс....канд. психол. наук. – СПб., 1997. – 24 с.
5. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1985. – 440 с.
6. Практикум по гендерной психологии / Под ред. Е.И. Клешиной. – СПб.: Питер, 2003. – 452 с.
7. Реан А.А., Андреева Т.В., Киреева Н.Н., Москвичева Н.Л. О ценностно-мотивационной сфере студентов-универсантов // Ананьевские чтения-99: Тезисы научно-практической конференции. – СПб., 1999. – С. 222–223.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 860 с.
9. Maccoby E.E., Jacklin C.N. Psychology of sex differences. V.1, 2. – Stanford, Calif., Stanford University Press, 1997.
10. Unger B. K., Crawford M. Sex and gender. The troubled relationship between sex and gender // Psychological Science. – 1993. – №4. – P.122–124.

Надійшла до редакції 10.03.2003.